

פרק כלל גדול

מתניתין:

כלל גדול אמרו בשבת, לגבי מספר קרבנות החטאת, שחייבים בהם על אופנים שונים של חילול שבת בשוגג.

ובגמרא יבואר מדוע נקטה המשנה לשון "כלל גדול".

א. **כל השוכח עיקר שבת**, שסבור שאין בכלל מצוות שבת בתורה, **ועשה מלאכות הרבה**, אפילו מאבות מלאכות שונות, **בשבתות הרבה**, הרי לכשיודע לו שחטא — **אינו חייב אלא חטאת אחת** על כל השבתות והמלאכות שעשה בהם. לפי שהכל נחשב לשגגה אחת, והיא: אי ידיעתו את מצוות השבת!

ב. **היודע עיקר שבת**, שיש מצוות שבת בתורה ומכיר את המלאכות האסורות בה, **ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה**, משום שבכל שבת שכח שהיום שבת, ולא נודע לו מחטאו בימי החול שבאמצע — **חייב חטאת אחת על כל שבת ושבת**. לפי שהימים שבינתיים שבין שבת לשבת הרי כאילו יש בהם "ידיעה", המחלקת את ההעלם שלו לחיוב חטאות נפרדות.

שהרי אי אפשר שלא שמע בימות החול

שבין השבתות כי אותו היום היה שבת. ואעפ"י שלא נזכר אז מהמלאכות שעשה באותו יום, מכל מקום הואיל וסיבת השגגה היתה אי ידיעתו שאותו יום הוא שבת, הרי די בידיעה זו כדי לחלק את ההעלם של החטא ולהחשיב את השבתות לשגגות נפרדות, וכל שבת היא שגגה בפני עצמה המחייבת קרבן בפני עצמו.

אך מאידך, הוא אינו חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה בנפרד, משום שכולן שגגה אחת הן. שהרי לא שגג במלאכות, אלא יודע שהן אסורות, ורק בידיעת יום השבת הוא שגג. ולכן, כל שבת הוי שגגה אחת.

[רש"י. ולדעת תוס' הרי הכלל של "ימים שבינתיים הוי ידיעה לחלק" אינו משום שבדאי נזכר בהם מיום השבת, אלא גזירת הכתוב היא, שבאופן שיודע עיקר שבת הוי כל שבת שגגה נפרדת⁽¹⁾].

ג. **היודע שהיום הוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה**, שלא ידע שמלאכות אלו אסורות, ועשאו כמה פעמים בכמה שבתות — **חייב על כל אב מלאכה ומלאכה** קרבן חטאת. שכל אב מלאכה הוא שגגה נפרדת. כיון ששגגתו היא בכך שלא ידע שהיא אסורה בשבת.

חט-א

וכתב שיש ליתן טעם למקרא: משום ששכחת שבת זו אינה תלויה בשכחת שבת אחרת, שאפשר שידע מזו והשניה תיעלם ממנו, ולכן כל שבת חלוקה לעצמה.

1. ולא ניחא ליה לתוס' פירוש רש"י, משום דבעינן לחילוק חטאות ידיעת חטא, כדכתיב "או הודע אליו חטאתו", דהיינו, שידע שחטא. והכא הרי לא נודע לו מהמלאכות שעשה. והריטב"א הסכים לתוס' דהוא גזירת הכתוב.

ומאידך, אינו חייב על אותה מלאכה עבור כל שבת ושבת בפני עצמו כיון שהכל הוא שגגה אחת, שהרי לא נודע לו באמצע שהמלאכה אסורה.

ובכגון זה לא שייך לומר ד"הימים שבינתיים הוי ידיעה לחלק", היות שהפסק הימים אינו מוסיף לו ידיעה ביחס לאיסור המלאכה עד שילמד את ההלכה.⁽¹⁾

כללו של דבר: בשגגת שבת וזדון מלאכות, השבתות מחלקות, ובזדון שבת ושגגת מלאכות, המלאכות מחלקות.

העושה מלאכות הרבה שכולן מעין מלאכה אחת, שהן תולדות לאב אחד [ושגגתו – שלא ידע שהן אסורות], אינו חייב אלא חטאת אחת. שהרי הוא כמי שעושה אותה מלאכה כמה פעמים בהעלם אחד, שהכל נחשב לשגגה אחת.

והוא הדין אם עשה אב ותולדתו הרי זה נחשב כמלאכה אחת. אבל אם עשה שתי תולדות משני אבות שונים, הרי זה כאילו עשה שתי אבות מלאכות, וחייב על כל תולדה ותולדה.

גמרא:

והוינן בה: מאי טעמא תנא במתניתין "כלל גדול"?

אילמא משום דקבעי שרוצה התנא למתני

לקמן בפרקין [עה ב] "ועוד כלל אחר אמרו", ובאותו כלל נכללו פחות דברים מהכלל דמשנתנו, ומשום הכי תנא "כלל גדול".

וגבי שביעית נמי נאמר כי הא דקתני במסכת שביעית [פ"ז מ"א] "כלל גדול אמרו בשביעית", הוא משום דקבעי למיתני בהמשך אותה משנה ו"ועוד כלל אחר אמרו", והכלל השני קטן מהכלל הראשון [עיין תוד"ה וגבין], ולכן תנא ביחס לכלל הראשון "כלל גדול", לומר שהוא גדול ביחס לכלל השני הבא אחריו.

אי אפשר לומר כן.

דהא גבי מעשר, דקתני בריש מסכת מעשרות "כלל אמרו במעשרות" ולאחר מכן קתני "ועוד כלל אחר אמרו", ובכל זאת לא תני ברישא "כלל גדול"!

[הקשו התוס' בד"ה והא: מאי פריך? והרי שם הכלל הראשון אינו גדול מהשני. ועיין תוס' הרא"ש].

ומתרצינן: אמר רבי יוסי בר אבין: שבת ושביעית, דאית בהו אבות ותולדות [בשבת האבות הן אותן המלאכות שהיו במשכן, והתולדות הן המלאכות הדומות לאבות. ובשביעית, האבות הן המלאכות שנאמרו בתורה והתולדות הן שאר העבודות שבשדה ובכרם], הילכך תנא בהם "כלל גדול".⁽²⁾

1. רש"י. ואזיל אליבא דהלכתא. ובמסכת כריתות נחלקו בזה אמוראים. ולדעת רב חסדא שם גם בבבא זו זדון שבת ושגגת מלאכות חייב על כל שבת בפני עצמה, אפילו

על אותה מלאכה עצמה שעשה בכמה שבתות, ד"שבתות כגופין דמי", דהיינו שכל שבת נחשבת כאילו היא גורם בפני עצמו, וכאילו אב מלאכה אחר הוא.

אבל מעשר, דלית בה אבות ותולדות —
לא תנא "כלל גדול".

ומקשינן: ולבר קפרא דתני בתוספתא
"כלל גדול" במעשר, מאי אבות ומאי
תולדות איכא במעשר? (3)

ומתצינן: אלא לאו היינו טעמא משום
אבות ותולדות. אלא הטעם הוא שבכל דבר
שנאמר בו כלל ועונשו גדול יותר, כלומר
שאיסורו כולל יותר מדבר אחר שנאמר אף
בו כלל, תני ביה "כלל גדול".

הלכך גבי שבת תני "כלל גדול" משום
שגדול עונשו של שבת יותר משל
שביעית דאילו איסור שבת איתא בין
בדבר שהיה תלוש בכניסת השבת בין בדבר
שהיה מחובר בתחלת השבת כגון טוחן ולש
שהוא אפילו בתלוש מבעוד יום. ואילו איסור
שביעית, בתלוש בתחלת שנה שביעית
ליתא שהרי יכול ששית הוא ואין בו דיני
שביעית, ורק במחובר בתחלת שביעית
איתא. (4)

וגבי שביעית דתני "כלל גדול" משום
שגדול עונשה של שביעית יותר מן

המעשר דאילו שביעית איתא בין במאכל
אדם בין במאכל בהמה שאף במאכל
בהמה חלה קדושת שביעית כדכתיב
"ולבהמתך ולחיה אשר בארצך", ואילו
מעשר במאכל אדם איתא אבל במאכל
בהמה ליתא! [שמן התורה רק דגן תירוש
ויצהר חייב במעשר ורבנן תיקנו גם בשאר
פירות וירקות ובלבד שהם מאכל אדם].

ולבר קפרא דתני "כלל גדול" אף במעשר,
טעמו, משום דגדול עונשו של מעשר יותר
משל פיאח [שאף בפיאח יש משנה "כלל
אמר" כדלקמן] דאילו מעשר איתא
בתאנה וירק [מדרבנן] ואילו פיאח ליתא
בתאנה וירק! (5)

דתנן במסכת פיאח: כלל אמרו בפיאח:
כל שהוא אוכל, ונשמר, וגידולו מן
הארץ, ולקייטתו כאחת, ומכניכו לקיום
חייב בפיאח.

ומבארין: "אוכל" — למעוטי ספחיו סטים
וקוצה צמח המשמש לצביעה [עיין רש"י
ותו' למה נקט "ספחיו" ולא סטיס וקוצה
עצמם].

טעמא למתניתין ולבר קפרא.

4. רש"י. ומשמע דאפילו אם הוא תלוש עתה
שייך בו דיני שביעית, והיינו איסורי אכילה שיש
על פירות שביעית [כגון לאחר הביעור].

ובתוס' סד"ה גדול, ביארו דמיירי לענין
מלאכות, שמלאכות שבת שייכות גם בתלוש,
ואילו מלאכות שביעית אינן אלא במחובר.

5. ומתניתין דלא קתני "כלל גדול" במעשר,
משום שזה דעונשו גדול משל פיאח אינו אלא

2. הקשו בתוס' ד"ה דאית, א"כ למה לא תני
"כלל גדול" גם בכלל השני של שבת ושביעית?
ותירצו שהסיפא מתייחסת ל"כלל גדול" קמא,
והכי קאמר "ועוד כלל גדול אחר אמרו".

3. הקשו הראשונים: אדרבה, לבר קפרא לא
קשיא כלל. כי לפיו אפשר לומר כדמעיקרא,
שהטעם הוא משום שנאמר לאחר מכן "ועוד
כלל אחר", ולכן גם במעשר תני "כלל גדול".

ותירצו, שבברייתא דבר קפרא לא נאמר רק
הכלל הראשון. ועוד, דניחא ליה לפרש בחד

"ונשמר" — למעוטי הפקר. "וגידולו מן הארץ" — למעוטי כמהין ופטרייות שאין להם שורש בארץ ויניקתם מן האויר.

"ולקיימתו כאחת" שנלקט בבת אחת — למעוטי תאנה שהבשלת התאנים אינה בבת אחת והם נלקטים מעט מעט.

"ומכניסו לקיוב" שאינו מתקלקל מהר ואפשר להכניסו למקום שישתמר לזמן ארוך — למעוטי ירק שמתקלקל מהר ואין מכניסים אותו לקיוב⁽⁶⁾.

ואילו גבי מעשר תנן: כלל אמרו במעשר: כל שהוא אוכל, ונשמר, וגידולו מן הארץ חייב במעשר. ואילו תנאי של "לקיימתו כאחת" "ומכניסו לקיוב" לא תנן. הרי שעונשו של מעשר גדול מפיאה, הלכך תני בר קפרא "כלל גדול" במעשר.

רב ושמואל דאמרי תרווייהו: רישא דמתניתין דכל השוכח עיקר שבת אינו חייב אלא חטאת אחת דוקא בתניוק שנשבה לבין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים⁽⁷⁾ שמעולם לא שמע ממצות השבת. אבל מי שהכיר את ענין השבת ולכסוף שכח ממנה הרי זה כאילו יודע עיקר שבת

אלא ששכח שהיום שבת וחייב על כל שבת ושבת קרבן חטאת.

ומקשינן לרב ושמואל: תנן במתניתין: השוכח עיקר שבת ודייקנן מלישנא דהשוכח לאו, מכלל דהויא ליה ידיעה מעיקרא ואח"כ שכח, ואעפ"י כן אינו חייב אלא חטאת אחת, וקשיא לרב ושמואל?!

ומתריצין: לא! אלא מאי כל השוכח עיקר שבת? דהיתה שכוח ממנו מעולם כלומר שלא ידע מעולם עיקרה של שבת!

ודייקנן: אבל הכיר ולכסוף שכח מאי? חייב על כל שבת ושבת. אי הכי אדתני במציעתא חידוע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת. ליתני עדיפא מיניה הכיר ולכסוף שכח חייב על כל שבת ואעפ"י שלא שייך לומר בזה שהימים שבינתיים הוי ידיעה לחלק שהרי שכח לגמרי את עיקר השבת⁽⁸⁾ ואנא ידענא דכל שכן הא דיודע עיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת שחייב על כל שבת ושבת, שהרי ימים שבינתיים הוי ידיעה לענין שכחה זו?!

ומתריצין: אכן זו היא כונת המשנה: ומאי

מדרבנן [עיין הערה הבאה]. אבל בשבת ובשביעית עונשם גדול מן התורה. תוס' ד"ה ולבר.

6. אומר רבינו תם [בתוס' ד"ה ואילן] שמן התורה אין חיוב פאה אלא בדגן תירוש ויצהר, ובשאר הדברים הוא מדרבנן.

והא דלא תיקנו חיוב הפרשת פאה בכל הפירות וירקות כמו שחייבום במעשר, משום שאין ריוח לעניים בדבר שנלקט מעט מעט, ולא

ידוע זמן הלקיטה. ואדרבה הם מפסידיים, שבזמן הזה יכולים ללקוט במקום אחר. וכן בירק לא תיקנו, דכיון שאינו מתקיים אינו יכול ללקוט ממנו אלא מעט, ומפסיד יותר ממה שהרויח.

7. והגירות היתה בפני שלשה מישראל אלא שלא הודיעוהו מצות השבת, אבל אם נתגייר בינו לבין עצמו לא חלה הגירות. תוס' ד"ה גר.

8. הקשה המהרש"א למה לא הוכיחו התוס'

היודע עיקר שבת? מי שהיה יודע עיקרה של שבת ושכחה!

ומתרצינן: אלא, רישא דמתניתין איירי כשהכיר את מצות השבת ולבסוף שכח ממנה. ודרב ושמואל נמי — כהכיר ולבסוף שכח דמי, וכדמפרש:

והכי איתמר:

רב ושמואל, דאמרי תרוייהו: אפילו תינוק שנשבה בין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים, שלא שמע מעולם ממצות השבת — כהכיר ולבסוף שכח דמי, וחייב חטאת אחת.

ורבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, דאמרי תרוייהו: דוקא אם תחילה הכיר ולבסוף שכח חייב חטאת. אבל תינוק שנשבה לבין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים פטור לגמרי מחטאת, דאין זו שגגה אלא אנוס הוא. שכל האומר על האיסור שהוא מותר אנוס הוא, ורחמנא פטריה. (3)

מיתיבי: תניא: כלל גדול אמרו בשבת: כל השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה — אינו חייב אלא אחת.

ב-טו

ודייקנן: אבל אם לא שכחה לעיקר שבת, אלא שכח שהיום שבת מאי? — חייב על כל מלאכה ומלאכה. (1) שאם לא נאמר כן אלא נאמר כי גם בלא שכח עיקר שבת דינו כשכח, ואינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת ושבת, היתה צריכה המשנה לכתוב גם אופן זה במציעתא, שבין שכח ובין לא שכח עיקר שבת חייב על כל שבת ושבת.

ותיקשי, אי הכי, אדתני בסיפא: היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה — חייב על כל מלאכה ומלאכה.

הרי עדיף דליתני בה: היודע עיקר שבת, (2) ושכח שהיום שבת — חייב על כל מלאכה ומלאכה, ואעפ"י שכל המלאכות הן שגגה אחת. ואנא ידענא דכל שכן הא, שיוודע שהיום שבת ושגג באיסור המלאכות, דחייב על כל מלאכה ומלאכה, שהרי כל מלאכה היא שגגה אחרת!?

בשוכח עיקר שבת, אין אצלו הבדל בין מלאכה למלאכה. שפת אמת.

2. היינו דבמציעתא ליתני הכיר ולבסוף שכח חייב על כל שבת, ובסיפא ליתני היודע עיקר שבת. שאם יהיה כתוב רק היודע עיקר שבת, הוה אמינא דפירושו שידע ושכחה, כדאמרינן לעיל. רשב"א.

3. רש"י. והתוס' בד"ה אבל, פליגי, דאומר מותר לא הוה אנוס אלא שוגג, אלא טעמא דר"י ור"ל כמונבו דלקמן.

מכאן כשיטתם ד"ימים שבינתיים הוה ידיעה לחלק" הוא גזירת הכתוב, ולא משום שלא יתכן שלא שמע בינתיים כרש"י [עיי' במשנה], שהרי כאן לא שייך לומר כן, ואפילו הכי אמרינן דחייב על כל שבת ושבת.

1. לכאורה קשה: למה יתחייב על כל מלאכה, והרי שגגתו היא בשבת, ומה ההבדל בין זה לשכח עיקר שבת?

ויש לבאר: כיון שיוודע עיקר שבת, הרי כל מלאכה שעושה יודע שהיא אסורה בשבת, והוה כקצת ידיעה לחלק בין המלאכות. מה שאין כן